

DR. JOŽE RUS:

V letalu preko Jugoslavije.

ri mestu Novem Sadu ima jugoslovenska vojska glavni sedež svojih zrakoplovnih čet. Mladi prijatelj, popeljiva se do njih in jih zaprosiva, da naju dvignejo v enem svojih letal v zračne višine ptičjega kraljestva. Gospodje bodo prav radi ustregli najini želji, saj vedo, da morejo le iz vrst mladine pričakovati dobrih naslednikov.

Čim više se dvigamo, tem širše postaja naše obzorje naokrog. Pod nama se odpre najprej pogled na prostrano, kakor miza gladko ravan. Vsa je razdeljena na manjše in večje kvadrate in štirikotnike. To so same njive naše najbolj rodovitne pokrajine, ki nas zalaga leto za letom s svojimi pridelki; od vsakih deset kilogramov kruha, ki pride na našo jedilno mizo, je morda komaj eden zrastel na tleh naše bližnje okolice, ostalih devet kilogramov so nam trgovci dobavili iz te srečne žitnice, ki se danes voziva nad njo v letalu.

»Kaj pa te dolge, svetle proge? Poglejte jih no, kako daleč se vlečejo. Ni jim dozreti njih konca.« Tako boš, dragi mali sopotnik, kmalu zvedavo povprašal. Da, to so naše velike reke. Tam ona, ki je najširša, je Dunav. K nam priteče iz daljnih nemških hribov mimo bogatih velikih mest: nemškega Dunaja, češkoslovaške Bratislave in madžarske Budimpešte. Na svojem dolgem potu si pa svojih motnih vodà nikjer ne pomnoži v toliki meri, kakor v okolici, ki jo imava pod seboj.

Vsaka teh rek se privali v našo nizko ravan iz svojih gorà in hribov. Iz najinega vzvišenega položaja jih lahko primerjava s petimi prsti desne roke. Kar razprostri svojo roko in poslušaj! Tvojemu mezinu odgovarja pod nama že omenjeni Dunav tam na desni, severni strani. V smeri tvojega zapestja nosi Dunav svoje mogočne valove dalje mimo vrste naših najbolj srečnih mest, Novega Sada, Beograda in drugih. Glej, na par mestih se iz njegove struge kadijo dimniki parnikov, za njimi pa se vleče vrsta ladij, ki so nakrcane z bogatim žitnim pridelkom. Železnica in avto naj se skrijeta, toliko cenejša in zato dragocenejša je ta velika rečna cesta, ki se premika sama od sebe in nam vozi vse, kar ji naložimo v ladje.

S prstancem smeja primerjati prvo reko, ki jo dobiva Dunav na najini desni. To je Drava, ki dela razen mimo Maribora, Ptuja in Varaždina široko označeno mejno črto naše države proti sosedu na severu. Drava je torej prstanec, toda brez prstana, ker ta leži še zakopan na Gosposvetskem polju izven naše države.

Sredinsko reko Jugoslavije nam predstavlja naša Sava. V bližini njenih izvirov smo je vajeni kot bistro tekoče, prodovite reke. Odkar pa je na svojem potu sprejela vase velike vodne množine iz Ljublanice, Krke, Kolpe in Savinje, postane njen tok po naši nižini zložnejši. Po Savi nam lahko privlečejo parniki z žitom obložene ladje z Dunava tja do Siska. Prostrane so te nizke planjave, ki je z njimi blagoslovljena proga jugoslovenske zemlje na prostor ob Dravi in Savi; na črti od Novega Sada do Zagreba lahko opaziš iz aeroplana le nekaj temnejših lis, to je gozdnatih hribov, ki molijo kakor otoki iz žitorodnega morja.

Temne sence gozdov in hribovja se nama začnejo kazati v vedno večjem obsegu, čimdalje se ozirajo najini pogledi na drugo, južno stran reke Save. Zaradi tega so tudi mesta in vasi onih krajev sejane mnogo bolj redko kakor n. pr. naravnost pod nama. Les in ruda so tam glavni pridelki, ki dajejo marljivemu ljudstvu kruha. Iz teh pokrajin dobiva Sava vrsto spo-

rednih dotokov, ki so od Kolpe sem tem daljši, čim bliže so nama. Od Banja-luke priteče vanjo Vrbas. Od okolice Sarajeva ji doteka s krvjo napojena Drina, ona je na roki Jugoslavije kazalec, ki kaže najbogatejšemu delu države najbližjo in najugodnejšo pot do domačega morja.

Glej, peta velika jugoslovenska reka se nama svetlika tam daleč na najini desni strani. To je reka Morava, palec na tvoji roki. Ona doteka tam z daljnega Kosovega polja, izliva pa se že v Dunav, ki priteče tam mimo. Zaradi tega je Morava za vzhodne dele naše kraljevine iste vrednosti kakor Sava za zahodne: prva kakor druga nas vodi v najbolj oddaljene kraje Jugoslavije. Iz doline gornje Morave se pride lahko prav zložno do reke

Vardarja, ki pa teče proti tujemu Egejskemu morju. Na obeh straneh Morave in Vardarja se razprostirajo hribovita, vendar jako rudnata in rodovitna tla.

Naštejva še enkrat reke tvojih petih prstov: Morava, Sava z Drino in Dunav z Dravo, potem pa zaprosiva pilota, da naju zapelje tja nad reko Tiso, ki sva jo imela doslej za hrbtom. Zdaj šele bova lahko najlepše pregledala vso pahljačo velikih rek Jugoslavije. Obenem pa se bo ustavilo naše oko na točki, ki leži blizu naju na levi. Glej, tam se tudi široki Dunav približa robu naše ravnine. In tam stoji na vzvišenem slemenu, ki ga oblivata Dunav in vanj se izlivajoča Sava, mesto Beograd, prestolica kraljevine Jugoslavije. Po tem slemenu in daljni okolici je raztreseno morje hiš s širokimi ulicami vmes. Na njegovem koncu, tik nad Savo in Dunavom, pa se sveti

razgledni Kalemegdan, na čigar obzorju se stekajo vse naštetke reke v en sam veletok. Dunav si potem le s težavo probija pot tam za najinim hrptom skozi vinorodne gore proti odročnemu Črnemu morju, v vse ostale smeri pa dajejo našete reke in njih lagodne doline državni prestolici pahljačo najugodnejših potov v vse kraje in konce širne naše domovine.

Dragi mladi prijatelj, zdaj boš pač lahko uvidel in razumel, zakaj ima od devetih delov Jugoslavije kar osem »banovin« svoja imena po imenih rek. Najbližjih pet banovin, ki jih vidiva z letala, je krščenih po rekah, ki sva jih pravkar spoznala. Dravski banovini je sedež v Ljubljani, savski v Zagrebu, drinski v Sarajevu, moravski v Nišu, dunavski v Novem Sadu; šesta banovina je vrbaska s sedežem v Banjaluki. Najjužnejša banovina nosi ime po reki Vardarju, njen prvi uradnik, kraljev namestnik, ki ima naslov bana, stanuje v Skoplju. Nad vsemi pa čuva kralj iz svoje prestolice v Beogradu, kakor obvladuje glava ude človeškega telesa.

Kar pomeni pahljača podunavskih rek, predvsem Sava in Morava za pretežni podunavski del Jugoslavije, to je za osmo in deveto banovino sinje Jadransko morje. Ena ima svoje ime po mali reki Zeti, ki teče v Jadransko morje, sedež te banovine je v mestu Cetinju, druga banovina ob morju pa nosi kratko ime primorske banovine z glavnim mestom v Splitu, ki je naše največje mesto ob morju. Do morske obale sega tudi savska banovina, njeni glavni pristanišči sta Bakar in Sušak, dvema banovinama, dravski in vardarski, pa so vrata do morja v Trstu, oziroma Solunu danes zaprta po pregrajah, ki jih delajo meje tujih držav z Jugoslavijo.

Da pregledava primorske dele Jugoslavije, zaprosiva vozača-pilota, da naju prekrca v hidroplan in naju prepelje na morsko gladino.

Hidroplan se bo moral na južni strani Save dvigniti precej više v zrak, da ne zadene ob vrste belih, skalnatih gora. Te gorske vrste se nama kažejo iz letala kakor en sam visok in širok val, ki se znižuje na eno stran k Savi, na drugo pa k obalam Jadranskega morja. Najnižje gorske vrste so razvrščene v obliki otokov, ki molijo iz morja blizu obale, najvišja pa se začne na našem Triglavu in drži preko notranjskega Snežnika in mimo povirja Vrbasa, Drine, Vardarja in Zete do Kajmakčalana na skrajni južni meji, ki nosi na svojem vrhu spomenik o junaštvu naše slavne vojske.

Preko tega gorskega vala si je našlo jugoslovensko ljudstvo pota do dragocenega morja že v prvih časih svojega bivanja. Razprostrlo se je po dolinah, kotlinah in pobočjih sredi med gorami in se ustavilo šele ob morski obali in na otokih. V toplem primorskem solncu uspevata posebno vinska trta in oljka, sicer pa so tla dokaj skalovita in skopa. Zato se je naš Primorec pogumno spustil na široko morje, da si v težkem boju z morskimi silami služi vsakdanji kruh kot posredovalec trgovine in prometa v daljine tuje države.

Kakor po vsem svetu, tako pomeni tudi jugoslovensko morje vrata v široki svet. Morje je široka cesta, ki se moremo po njej približati vsem deželam zemeljske krogle, pa najsi bodo še tako daleč od nas. Čuvajmo si torej našo zemljo in morje! Stojmo krepko na straži ob vseh naših mejah, pošljimo pozdrave nesrečnim bratom na drugi strani mej in recimo vsemu tujemu svetu: modro morje, belo gorsko skalovje nad njim in rdeča, z znojem in krvjo napojena tla ob Moravi in Savi, to je vse posest naše skromne, toda junaške hiše, s katere plapola naša zastava — modro-belo-rdeča.

